

Morfologie I (CJA006)

Zájmena, zájmenné číslovky, zájmenná příslovce

Klára Osolsobě
osolsobe@phil.muni.cz
FIFA 10

Po formální stránce zájmena představují různorodou skupinu

- lexémy se speciální „zájmennou“ flexí
- lexémy pravidelně skloňované adjektivně (oba druhy adjektivní flexe jmenná i složená)
- lexémy kombinující tvary „zvláštní“ s pravidelně tvořenými tvary adjektivními

Bezrodá zájmena

- zvláštní flexe: já, ty, my, vy
- zájmenná flexe:
- tvrdá: kdo
- měkká: co

Rodová zájmena

- Zájmenná flexe
- tvrdá: ten, onen, ...
- měkká: náš, váš,
- smíšená: všechen
- Adjektivní flexe
- tvrdá: jaký, který
- měkká: její, čím
- zvláštní: sám, můj, týž, ...

Klasické mluvnické i školská praxe dělí zájmena podle funkce

- substantivní
- adjektivní

třídy deiktických slov spjaté se vztahem ke komunikačním osobám (VKO)

VKO	osobní	zvrtné	přivlastňovací	přivlastňovací zvrtné
substantivní	já, ty, on, my, vy	sebe, sobě, sebou, se, si		
adjektivní			můj, tvůj, náš, váš, jeho, její, jejich	svůj

třídy deiktických slov spjaté s deixí v úzkém smyslu (D)

D	identifikátory pozitivní (limitativa - vymešovací) negativní (alterátory)	ukazovací
substantivní	sám	
adjektivní	týž, tentýž, jiný	ten, tento, onen, takový, taký -(s)
číslovkové		tolik
adverbiální (místo)	jinam, onde, jinde, jinudy	tu, tam, zde, tady, tamhle, tam, sem, onam, jinam, tudy, odtud, potud,
adverbiální (čas)	odjindy, dojindy, projindy	tehdy, natehdy, odtehdy, dotehdy,
adverbiální (způsob)	jinak	tak, takto

třídy deiktických slov určitých/neurčitých (U/N)

U/N	tázací/vztažná	neurčitá	totalizátory	negativa (záporná)
substantivní	kdo, co, (-že/-pak)	ně-/ledas-/lec-/všeli-/ kde/-kdo-/si/-koli(v), ně-/ledas/všeli-/ kde/-co-/si/-koli(v)	všechn	nikdo, nic
adjektivní	jaký, který, čím	ně-/ledas-/lec-/kde-/všeli-/ /jaký-/si/-koli(v)ně-/ledas- /lec-/kde-/všeli-který-/si/- koli(v) ně-/ledas-/kde- /všeli-čím-/si/-koli(v)	každý, všichni, jeden	žádný, nijaký, ničím
číslovkové	kolik	několik		

třídy deiktických slov určitých/neurčitých (U/N) - pokračování

U/N	tázací/vztažná	neurčitá	totalizátory	negativa (záporná)
adverbiální (místo)	kde, kam, kudy, od-/po-kud	ně-, leda-, lec-, všeli- kde/kam/kudy -si, -koli(v), odně-, od- kud, -si/-koli(v)	vš(u/a)de	ni-, zřídka-, sotva- kde/kam nikudy, odnikud
(čas)	(na-, po-, od-,do-) kdy, dokud, dokavad, dokad	ně-, leda-, lec -kdy -si/-koli(v)	(na-, pro-, ode-) vždy	ni-, zřídka-, sotva- kdy
(způsob)	jak(-pak) kterak	ně-/kde-/leda-/lec-/ všeli-jak, jak-si/-koli(v)		ni-, sotva- jak/ kterak
(příslopečné spřežky)	nač, zač, oč, več (-pak)			pro-, za-, na-nic

třídí je do sémanticky definovaných skupin (druhy zájmen)

- osobní - personální
- přivlastňovací – posesiva
- ukazovací – demonstrativa
- tázací - interrogativa
- vztažná - relativa
- neurčitá – indefinita
- záporná – negativa
- zvratná - reflexiva

specifika jmenných gramatických kategorií

- rod – bezrodá zájmena jsou defektní
- číslo – bezrodá zájmena jsou defektní

Číslovky – numerale

Specifika slovního druhu numerále a druhy číslovek v klasických mluvnicích

- převážně ohebný slovní druh
- nemá přesně stanovené a stanovitelné hranice
- specifický způsob vyjadřování kvantity (kvantovost mohou vyjadřovat - substantiva (*desetina, stovka*), adjektiva (*poslední*), nebo příslovce (*moc, trochu*) a pronominália (*tolik, kolik*)
- syntakticky plní číslovky primární i sekundární funkci slovních druhů, s nimiž se formálně shodují, nebo které zastupují

sémantická klasifikace - počet čeho vyjadřují

- napříč klasifikací – určité/neurčité (vyjadřují určitý/neurčitý počet)
- prostý počet - číslovky základní
- pořadí - číslovky řadové
- počet souborů nebo druhů - číslovky úhrnné/čísllovky druhové/ číslovky souborné
- četnost - číslovky násobné
- podíl - substantiva z číslovek (*polovina, třetina, ..., tisícina*) - číslovky dílové
- počet skupin - substantiva z číslovek (*dvojka, pětka, ...*) - číslovky skupinové.

formální stránka

- slova ohebná - skloňují se
- neohebná - chovají se jako adverbia - např. číslovky násobné (tvořené postfixem *-krát*)

specifika jmenných gramatických kategorií

- rod – defektní všechny od 3 výše
- číslo – souvisí s lexikálním vyjadřováním kvantity
- pád – od 5 výše pouze dva tvary/ počítaný předmět

Adverbia

zájmenná a číslovková příslovce

- autosémantický neohebný slovní druh vyjadřují okolnostní příznak
- slovesa jakožto příznaku probíhajícího v čase (*odejít někdy, někam, zůstat zde,*)
- adjektiva jakožto příznaku neprobíhajícího v čase (*tak růžový, nějak nemocný, ...*)
- adverbia samého (*tak rovně, vždy pěkně, nějak nakřivo, ...*)
- nejde o úplně neohebný slovní druh, některá adverbia lze je stupňovat (*víc, nejvíc, ...*)

syntaktická funkce

- primárně - příslovečné určení adverbiale (adverbiální komplement i suplement) - je dominováno slovesem, adjektivem, adverbium
- sekundárně - na základě slovnědruhové transpozice různé funkce

zájmenná a číslovková adverbia

- zájmena - společná schopnost deixe
- číslovky
- adverbiální číslovky násobné (*dvakrát, mockrát*)
- číslovky adverbiálně vyjadřující neurčité množství (*mnoho, moc, víc, ...*)
- adverbia číslovková vyjadřující míru (*mnohem, namnoze, ...*).